

Cvetje, solze in propustnice

»Na dan osvoboditve, 9. maja, je bilo v Ljubljani razpoloženo, kakršnega se ne da opisati. To se je prepevalo, vriskalo, plesalo in jokalo od sreče. Vmes pa so, seveda, padale tudi solze žalosti, saj se mnogi niso vrnili domov,« je med drugim povedal Jože Borštnar, narodni heroj in prvi komandant osvobojene Ljubljane, kamor se je pripeljal z odprtim avtom v spremstvu treh partizanov kmalu za tem, ko je naša vojska vkorakala v mesto.

Jože Borštnar

»Že na Viču so nas zasuli s cvetjem in nas burno pozdravljali, vendar pa jaz nisem imel časa, da bi se veselil z ljudskimi množicami, kajti v glavi so se mi motale skrbi, kako bom izpeljal odgovorno nalogo,« se je spominjal, kajti vračal se je s Primorske kot komandant slavnega 9. korpusa in za njim so bili hudi boji, saj so partizani pod njegovim vodstvom še pred zavzetimi Trzič (Monfalcone) in zatem jurišali na Trst.

V Ljubljani so še mladega, a prekaljenega voditelja čakale povsem drugačne naloge: treba je bilo organizirati življenje v mestu.

»Spomnim se, da smo se najprej lotili odredbe o oddaji orožja, o predaji skladišč, o preskrbi, prevozu in tako dalje. Takoj, ko sem s tovariši vstopil v nekdanjo Zvezdo, kjer je bil poprej štab nemške okupacijske oblasti, sem se mrzlično lotil dela. Tovariši z

radia pa so brž objavili novico o komandi mesta, ki je med drugim delila tudi propustnice za odhod iz Ljubljane,« je pripovedoval Jože Borštnar in pojasnil, zakaj so bile potrebne propustnice:

»Med ljudmi, ki so želeli domov, so bili tudi razni skrivači, belogardisti in mi smo morali vedeti, s kom imamo opravka.«

Poveljnik mesta tako ni imel časa, da bi se veselil svobode, saj še domov, v Gabrovko ni mogel. Vprašala sem ga, kdaj je sploh lahko dal poleta čustvom sreče in v sebi zares občutil svobodo, zmagoslavje vojaka.

»To je bilo v Trziču, okrašenim s primorskimi slavoloki, ko mi je zavezniški general, Novozelanec Freyberg prišel osebno čestitat za zmago, medtem ko je množica na trgu vzklikala 'Živelo jugoslovansko-italijansko bratstvo'. Poseben ponos pa sem občutil, ko smo osvobodili Trst in ob veličastnih manifestacijah Tržačanov sem si mislil: zdaj smo Slovenci dokazali, da smo velik narod, četudi smo številčno majhni.«

Jože Borštnar je bil član partije že pred vojno. Pripravljal je vstajo proti okupatorju in ustanavljal odbore OF v Posavju, po Dolenjski, zlasti v Mirenski dolini in v Beli krajini. Zraven je delal na železnici kot prometnik in tako skrbel za prevoz orožja, sanitetnega materiala in literature mimo vseh okupacijskih in belogar-

dističnih straž. Ko je vstaja vzplamtela z vsem žarom, je šel v gozdove, najprej za politikomisarja Belokranjskega odreda, potem za politikomisarja Cankarjeve brigade pa 15. divizije NOV, komandanta 4. operativne cone za Štajersko in Koroško in komandanta 9. korpusa.

Na vprašanje, kaj mu je od vseh bitk, pohodov, radosti in grozot najbolj obležalo v srcu, je dejal: »Naše nezlomljivo ljudstvo, ko je vsemu terorju navkljub dvignilo svojo uporniško glavo. To sem najbolj občutil po tragediji partizanske čete v Lazah, ko so Italijani takorekoč v spanju pokosili domala vso četo, ki je bila izdana. V ljudeh je tedaj še bolj zavrela uporniška kri.«

Jože Borštnar se je bil po vsej Sloveniji. Vsaka bitka ima svojo zgodbo in bi zaslužila poseben opis, kajti zgodovina se je pisala s krvjo, z junastvi, z vero v zmago, v pravičnost, svobodo.

Težko se je odločil, katero bi opisal, potem je na kratko orisal napad Cankarjeve brigade na Pleterje, ko so partizani z lestvami preskočili zunanji in notranji zid in potem dva dni in dve noči podili Italijane in belogardiste iz utrjenega dela samostana.

»Hoteli smo jim priti za hrbet in smo skozi meniške celice prodrli do glavnega hodnika, kjer je peklenko grmel vse dotlej, dokler sovražnikom ni bilo jasno, da se morajo umakniti, saj jim je začelo goreti pod nogami. Del samostana smo namreč morali zažgati. Menihi, kot veste, so bili na naši strani. Če sem se kdaj smejal v partizanih, potem sem se v Pleterjih,« je dodal malo humorja trdi vojaški pripovedi, »Italijani so dobili pomoč in sicer so ponje prišli oklepniki: naložili so Italijane in oddrdrali; belogardiste, njihove zaveznike pa pustili usodi. Ti so z dvema lojtrnikom, naloženima ne vem s čim, dobesedno tekli za tanki, kar so jih nesle noge in to je bilo tako smešno, da še streljali nismo za njimi.«

Prava škoda je, da nimamo malo več prostora za našega pripovednika, narodnega junaka Jožeta Borštnarja, katerega življenje bi težko spravili v eno samo knjigo. Zanimal pa nas je pravzaprav predvsem dan osvoboditve naše prestolnice, a ker je to bila le pika na i njegovih bojov, je bilo treba dodati še kaj drugega.

ALBINA ADAMIČ

Pod nasprotnikovimi nogami

Tudi če smo Ljubljanci in tudi če smo že tisočkrat šli mimo Frančiškanske cerkve na Prešernovem trgu, najbrž nismo še nikdar pomislili na to, kaj je pod tlakom v klanec zgrajenega svetišča. Le malokdo med nami ve, da je tam pravi labirint prostorov in med njimi velika dvorana, ki lahko sprejme tudi številnejše obiskovalce.

Ta podzemna dvorana pod tlakom ene izmed najuglednejših ljubljanskih cerkva, je bila v juniju 1935 prizorišče pokrajinske konference SKOJ za Slovenijo. Z njo se je končalo obdobje obnavljanja skojevske organizacije, razbite v času šestojanuarske diktature. Kraj, kjer je do tega srečanja predstavnikov najnaprednejšega mladinskega gibanja prišlo, tako vsiljivo spominja na kraj sklica pokrajinske konference KP za Slovenijo v spetembu prejšnjega leta – v škofijskem letnem dvorcu v Goričanah pri Ljubljani – da človek nehoti povpraša po organizatorju obeh: to je bil Stane Raztresen, čigar zveze v duhovniških krogih so omogočile popolno konspiracijo obeh zgodovinskih srečanj.

Okrog 20 udeležencev je zastopalo skojevsko organizacijo iz Ljubljane, z delegati iz Revirjev, Celja, Maribora in z Jesenic pa so se srečali pred kipom sv. Antona ter nato odšli v kletno dvorano. Tam so govorili o širjenju vpliva SKOJ med delavsko in kmečko mladino ter nujnem medsebojnem povezovanju, o vajenski mladini in ustanavljanju mladinskih sekcij v sindikatih. Izvolili so novo pokrajinsko vodstvo ter delegate za četrto državno konferenco SKOJ, ki je bila kmalu zatem v Zagrebu. Sklenili so tudi, da bodo izdajali časopis »Mlada pota« ter z njim povežali mlade v boju za napredne cilje.

Vse to v kletni dvorani frančiškanske cerkve, v prostoru, za katerega komajda kdo ve!

Deveti maj 1945: osvoboditelji korakajo čez Tromostovje

ZGODOVINSKI TRENUTEK HEROJSKEGA MESTA

Spomini Vide Tomšič na prve dni svobode

Desetega maja 1945 je prišla v dan prej od partizanov osvobojena Ljubljana prva slovenska narodna in ljudska vlada. Izvoljena 5. maja v Ajdovščini na seji predsedstva SNOS je takoj ob prihodu – po nadvse prisrčnem srečanju z aktivom do včeraj ilegalne Ljubljane – stopila pred zbrano desetidesettisočglavo množico v prestolnici Slovenije. Tu je bil med borci in aktivisti srečen in kot preroben Oton Župančič, ki sem ga v imenu nove vlade prejšnji dan obiskala v njegovih bolniški sobi – internaciji v Šlajmerjevem domu in ga povabila na ta sprejem. Ko je nato novo vlado z balkona univerze pesniško jedrnatno pozdravil Oton Župančič in je za njim prvič v Ljubljani javno spregovoril njen prvi predsednik Boris Kidrič, nas je vse prevzel občutek, da končujemo zgodovinsko delo, pred štirimi leti prav v tem mestu začeti »poslednji boj«, in da stopamo v novo obdobje, z novimi nalogami. Izpolnjen je bil program, zapisan 1941 v temeljnih točkah OF, kot celota je OF prevzela oblast in z lastno vojsko je zagotovila plodove boja ljudskim množicam.

Svobodo dihajoče razpoloženje izmučenih ljubljanskih prebivalcev in zmagovitih borcev je valovilo tisti pomladni dan po Kongresnem trgu, po vsej Ljubljani, odmevalo v vsej Sloveniji. Enkratno doživetje, v katerem se je manifestirala čustvena in razumska enotnost ljudstva s partizansko vojsko in z vsemi tistimi ljudmi, ki so si prav v Ljubljani pred štirimi leti upali zasnovati najdrznejši načrt za osvoboditev in preroditev Slovenije, ga dosledno izvajali in se zdaj vračali v junaško mesto na čelu političnih, oblastnih in vojaških organov, ki so bili med bojem organizirani na celotnem slovenskem etničnem ozemlju.

Na ta svetli dan pa je vriskajoče veselje preživelih neprestano spremljala misel na žrtve, na kri, ki je morala biti prelita ob rojstvu svobodnega naroda. Velikanske žrtve boja so z zmago dobile svojo dokončno vrednost in potrditev. V nesorazmernosti žrtev, v primerjavi s številom prebivalstva pa smo – tako kot vsi narodi Jugoslavije – čutili, kakšno cenno je bilo treba plačati in kakšne obveznosti nalaga tistim, ki so ostali živi.

Iz knjige Ljubljana v ilegali

Domicil jurišnemu bataljonu

Vsi zbori občinske skupščine imajo na dnevnem redu 12. seje predlog sklepa o podelitvi domicila jurišnemu bataljonu 15. divizije NOV in POS. Iz obrazložitve, ki jo je pripravil občinski odbor ZZB NOV Ljubljana Center, je razvidno, da je jurišni bataljon sodeloval v sestavi sedmega korpusa 15. divizije pri zaključnih operacijah v Suhu krajini ob koncu druge svetovne vojne. Z jurišem je zavzel Kočevje, osvobodil Ribnico in z drugimi enotami 15. divizije sodeloval v napadu na Ljubljano 9. maja 1945. Tega dne je že ob drugi uri zjutraj zavzel Karlovski most in preprečil sovražniku, da bi ga ob umiku porušil. Na čelu 15. divizije je bataljon vkorakal v Ljubljano in zavaroval današnji Trg osvoboditve pred prihodom prve slovenske vlade v Ljubljano. Danes živi še 72 borcev tega bataljona in dobra tretjina jih prebiva v Ljubljani. Jurišni bataljon, ki je bil ustanovljen 29. novembra 1944, je bil samostojna operativna jurišna enota pod neposrednim poveljstvom štaba 15. divizije.

N. I.

Program prireditev ob letošnjih jubilejih

Predsedstvo MK SZDL Ljubljana je konec februarja sprejelo »Program obeleževanj pomembnih jubilejev v letu 1983 v Ljubljani«. Predsedstvo je menilo, da mora biti obeleževanje jubilejev vsebinsko poglobljeno, delovno, manj naj bo zgolj manifestativnega značaja; varčevati pa je treba tudi s sredstvi.

– V aprilu bodo v dveh sosednjih občinah proslavili občinska praznika in sicer 25. aprila v občini Moste-Polje, 27. aprila pa v občini Vič-Rudnik.

– 26. aprila bo ob 12.00 v prostorih Magistrata ob prazniku OF slavnostna seja predsedstva občinske konference SZDL Ljubljana Center. Na njej bodo podelili srebrna priznanja OF.

Tega dne se bo začel tudi manifestativni pohod »Po poteh spominov in tovarištva«.

– Praznik dela bodo delovni ljudje in občani Ljubljane tradicionalno praznovali na Rožniku. Od 3. do 7. maja bo trajal pohod mladinskih pohodnih enot Ljubljana-Reka 83.

– Osnovne šole bodo 4. maja, ob obletnici Titove smrti, pripravile spominske ure.

– Ob dnevu osvoboditve Ljubljane, ki je hkrati tudi naš občinski praznik, bo 7. maja slavnostna seja vseh zborov SML ter podelitev zlatih plaket »Ilegalce«, priznanj mesta Ljubljane ter srebrnih priznanj OF. Na ta dan se bo začel tudi množični pohod po Poti spominov in tovarištva.

– 9. maja bo slavnostna seja vseh zborov skupščine občine Ljubljana Center. Ob tej priložnosti bodo podelili tudi letošnje nagrade občine Ljubljana Center.

– Tega dne bo potekal tudi tekmovalni del pohoda po poteh partizanske Ljubljane.

– Od 10. do 16. maja bodo različne prireditve ob sprejemu štafete mladosti v Sloveniji.

12. maja bodo na Pruskem mostu prevzeli štafeto mladosti mladi iz občine Center in jo ob 16.40 predali bežigradskim mladincem.

– 22. maja bodo imeli ljubljanski planinci svoj tabor na Kureščku.

– Dan mladosti in 90. obletnico rojstva tovariša Tita bomo praznovali 25. maja, ko bo na Trgu revolucije manifestacija ob sprejemu pionirjev v ZSM.